

SEKSUALITETENS UDDRIVELSE

Om lykkeforventninger, seksualitet og kærlighed i tre danske litterære tekster fra 1960, 1965 og 2011

Hvordan er det med forbindelsen mellem kærlighed og lykke, disse to gigantiske begreber i den vestlige historie og kultur? De har været tæt forbundne, for så vidt som forestillingen om et fuldbyrdet liv i den moderne tid har været svær at tænke uden en eksklusiv og vedvarende kærlighedsrelation af dyb personlig karakter (den eneste ene eller sjælemagen). Hvis vi går til litteratur, film eller andre kilder fra fiktionens verden, har forbindelsen mellem kærlighed og lykke dog nok så meget haft fokus på de kritiske aspekter. "Og de levede lykkeligt til deres dages ende", hedder det i eventyrene, og lige den del har vi ikke hørt så meget om. Det, der har fyldt, er den ulykkelige kærlighed eller den kærlighed, der kæmper sig frem gennem forhindringer.

Inden for lykkeforskningen (Bjørnskov) skelner man mellem den kortvarige og den langvarige lykke, mellem den "positive affekt" og den mere vedvarende tilfredshed. Kærlighedens felt rummer flere eksempler på den kortvarige lykke: den heftige, verdensforvandlende forelskelse, den intense lykke over gengældt forelskelse, den ekstatiske fryd ved det gengældte begær og den seksuelle forening, forløsningen ved at overvinde forhindringer og endelig kunne være sammen. Fordi disse eksempler både er dramatiske og diskontinuerte i forhold til rutiner eller langsomme

udviklinger, har de været velegnede som materiale for fortællinger og folkepsykologiske forestillinger. Den langvarige lykke er mindre velegnet som materiale for fiktion, og man kan da diskutere, om det er fordi den egentlig er en illusion, en paradisisk drøm om stilstand og harmoni, der ikke tåler at blive udsat for en nærmere granskning, eller om det er, fordi den netop er lykkedes og ikke rummer de konflikter, som fiktion er gjort af. Uanset hvad forlener det lykkeidealet med en vis iboende uudgrundelighed. "Lykkens historie kan betragtes som en historie af associationer", som Sarah Ahmed har formuleret det (Ahmed 16).

Det, der foregår, når man "lever lykkeligt til sine dages ende", er en sort kasse i den vestlige kærlighedsmytologi. Kærlighedsægteskabet er nødvendigt som realiseringen af den romantiske lykkedrøm og lykkefordring, men det melder ikke rigtigt tilbage med nærmere informationer. Oversat til lykkeforskningens begreber kan man sige, at den "langvarige lykke" kun eksisterer som et grænsebegreb eller som et løfte om lykke (Ahmed) i kærlighedsmytologien, fordi denne er bygget op omkring momenter af og kvaliteter fra "kortvarig lykke" (forvandling, ekstase, forening m.v.).

Hvis vi skifter optik til sociologien, har Anthony Giddens argumenteret for, at de senmoderne kærlighedsidealere faktisk angår den langvarige lykke, for så vidt idealet ikke længere er, at to radikalt forskellige entiteter (manden og kvinden) skal smelte sammen på mystisk vis, men at to selvstændige og ligestillede individer med hver deres historik og individualiseringsproces skal indgå i et *rent forhold*, præget af kvaliteten *intimitet*. Idealet er med andre ord tænkt i forbindelse med kontinuitet og temporalitet, og Giddens betegner det som *konfluerende* kærlighed (som to strømme, der løber tæt og parallelt sammen).

Giddens' analyse af den moderne intimitet rummer en latent pessimisme på kærlighedsægteskabets vegne. Det kan der også være belæg for med baggrund i tidens høje skilsmisetal og serielle monogami. Slagordsagtigt kan man sige, at drømmen om sammensmeltning er sat under pres af individualiseringen, at andre idealer og dermed også lykkefordringer viser sig stærkere end kærlighedens langvarige lykke, fordi denne fordrer en vis renoncering på hensynet til egen udvikling. Blot er det tilsyneladende svært helt at afskrive kærligheden og simpelthen gå over til en anden dagsorden. Der er noget forunderligt i, at "lykkens krise ikke har sat spørgsmålstejn

ved de sociale idealer (...) som om forklaringen på lykkens krise ikke skal findes i en mangel ved idealerne, men i vores manglende evne til at forfølge dem" (Ahmed 23-24). Drømmen lever, lige meget hvor mange gange den bliver aflivet. "Selv om det kan lyde trivielt og ofte – særligt i 1970'erne – er blevet angrebet for at være småborgerligt, snæversynet eller gammeldags, er det at have fundet – den rigtige – faste partner den vigtigste enkeltfaktor, som forskningen har dokumenteret (min fremhævning, ngh). Lykken afhænger dog også af, hvordan partneren og familien opfører sig." (Bjørnskov 34-35).

Hvis man læser nyere sociologer som Giddens, Niklas Luhmann og Eva Illouz, der alle har skrevet bøger om kærligheden før og nu, er de med forskellige accenter enige om, at kærligheden og kærlighedsægteskabet er i krise i dag. De er også alle tre tilbøjelige til at forestille sig en "guldalder", hvor kærlighedsidealet blev støttet og befordret af en serie faktorer som familiens nødvendighed som produktions- og reproduktionsenhed, arbejdsdeling mellem kønnene, ret stærkt markerede kønsroller, en restriktiv seksualmoral, et begrænset udvalg af passende seksualpartnere og psykologiske normer med helt andre grænser for individualisering og emotionel intimitet, end vi kender i dag. Alle disse faktorer er væk, og for fleres vedkommende er der ingen grund til at begræde deres bortfald. Men det afgørende er, at kærligheden blev set som et "hele" med elementer af drøm, længsel, mysterium, skæbne og nødvendighed, der føjede sig naturligt ind i større helheder, meningskonfigurationer af samfundsmæssig og kosmisk karakter. Det var formentlig almindeligt anerkendt, at der også kunne være megen modgang og meget afsavn i disse konfigurationer, men det var så at sige tingenes orden og ikke en anledning til at træde ud af dem, hvad mulighederne i øvrigt også var stærkt begrænsede for. Disse større meninger er væk i dag, hvorfor kærligheden i en vis forstand skal bære sig selv, samtidig med at den er sat under pres af individualiseringen. Med en god formulering af Anne Marie Pahuus i hendes lille bog om kærlighed: "... kærligheden skal kunne det hele, mens helheden er blevet væk fra os." (Pahuus 22).

Man sporer hos sociologerne en snert af den konservatisme, som Ahmed også konstaterer i lykkediskussionen: De senmoderne mennesker dyrker en "svagere, tyndere lykke forbundet med blot og bar nydelse" til forskel fra "tidligere tiders visdom" og meningsfylde (Ahmed 29).

Jeg vil i nærværende artikel prøve at konkretisere og eksemplificere denne udvikling i kærlighedsidealets historie gennem tre nedslag i dansk efterkrigs litteratur: Erik Aalbæk Jensens roman *I heltespor* fra 1960, Anders Bodelsens novelle "Julestue" fra 1965 og Kirsten Hammanns roman *Se på mig* fra 2011.

EN EROTISK DESPERADO KRYDSEK SIT SPOR

Erik Aalbæk Jensens roman *I heltespor* foregår i 1960, samme år som den udkom. I anledning af tyveårsjubilæet for besættelsen tager journalisten Knud på reportagerejse tilbage til det sogn i Vendsyssel, hvor han i sin tid var med i en sabotagegruppe. Hans egentlige mål er at genopleve fortidens intensitet i en kuldslået nutid. Knud er ikke bare lidt af en drømmer og melankoliker. Som romanen udfolder sig i nutiden og afdækningen af fortiden, viser han sig også som en erotisk desperado, der lader sig indfange af undtagelsestilstandens illegale atmosfære. Han forførte den gang både Dida og Elin, henholdsvis en kone og en purung kæreste til to af de andre mænd fra modstandsgruppen. I romanens nutid genoptager han forholdet til Dida, men det forhindrer ham ikke i at gøre kur til degnens unge kone, Birthe, der er lillesøster til en af de mænd, som han gjorde til hanrej.

Meget kort fortalt får Dida, som elsker Knud oprigtigt, bremset ham, inden han får lavet alt for mange ulykker, og hun beslutter resolut at tage ham med til Hvidovre, hvor hun har købt en lægepraksis. Sammen kan de så vende sig mod fremtiden og tage afsked med den mørke fascination af fortiden.

Receptionen af Aalbæks forfatterskab har med en vis ret interesseret sig mest for den sene, mere dokumentariske og hyperrealistiske del af forfatterskabet og betragtet de tidlige eksistentielle og moralske romaner som mindre vellykkede værker, der er for afhængige af tidstypiske livsanskuelsesdiskussioner. Jeg deler denne vurdering, men jeg mener samtidig, at en roman som *I heltespor*, der da også delvist rehabiliteres i den nyeste forskning (Lauritzen), tilbyder et ret interessant materiale til studie af datidens forestilling om seksualitet, kærlighed og personlig lykke/ulykke, fordi forførelsen, den erotiske fristelse, står så motivisk central.

Vi oplever de traditionelle kønsroller hos sognets par (deggen og hans hustru, præsten og den kvindelige organist) og spor, om end relativt svage, af en struktur, hvor manden er den bestemmende; vi møder det med moderne øjne tidlige og formalistiske voksenliv, og den unge husmor, der måske drømmer om noget mere, herunder at få et arbejde, men kompenserer ved at være frivillig leder i sognet og så gøre hovedrent og vaske alle vinduerne, når det hele bliver lidt for meget, og hun bliver rød i kinderne over den mystiske fremmede. Vi får et strejf af den traditionelle kærlighedsmystik, der næres, jo større forskelligheden mellem de to køn er. I Knuds og Birthes tilfælde forstærkes den af, at de er fra så forskellige verdener, og at han er så erfaren, og hun er så uskyldig.

Seksualiteten er både en ødelæggelsesmagt og en frelsesmagt. Den repræsenterer meget voldsomme, dionysiske kræfter, inkarneret i Knud og de kvindelige karakterers uimodståelige dragning imod ham. Seksualiteten transcenderer den rent menneskelige sfære for valg og nydelse. "Parforholdet" er indlejret i sociale sammenhænge med historisk specifikke køns- og voksenroller og ansvar for sognets ve og vel. Forførelse og utroskab kan derfor have alvorlige konsekvenser, både pga. religiøse normer, hvis man kommer fra "Missionen" som Elin, og sociale normer, hvis man som deggen og hans kone er rollemønstre i sognet, og dette forhold skærpes og dramatiseres i sabotørromanerne af, at det kan destabilisere de modstandsgrupper, der er så afhængige af hinanden i deres arbejde. Seksualiteten antager også en metafysisk karakter i romanen i skikkelse af den maskuline forfører Knud. Den kan forårsage undergang og ødelæggelse i de moralsk stabiliserede sociale strukturer, men den kan – med en sand dionysisk ambivalens – også bringe liv og storm over menneskelige relationer, der er stivnet og hæmmet af rutiner, konventioner og rolleforventninger.

Romanen lægger op til en lykkelig afslutning for sine tre par. Vi må formode, at præsten og organisten og læreren og husmoren får harmoniske og nu lutrede ægteskaber inden for sognets meningsfulde helhed. Knud bliver retvendt, og han og Dida drager til moderniteten og dens rene forhold. Vi er i tiden før de åbne slutninger! De to af parrene bliver frelst af den dionysiske forfører, og han bliver selv frelst af den handlekraftige kvinde, hvis kærlighed er stor. Lykke er, når kærligheden falder på plads, modnet og lutret. Hvis den er uskyldig, for uprøvet, for konventionel, er den i fare.

Den skal udfordres og bestå prøven. Birthe træder tilbage fra fortabelsens afgrund og bliver tilgivet af sin mand. Præsten og organisten lærer at kende hinanden som mennesker, under konventionen, da de ikke magter at gennemføre et moralsk korstog over for Knuds opførsel. Hvis kærligheden omvendt er for erfaren som hos Knud, kan den blive kynisk og destruktiv i sin fascination af "uskylden". Så skal den konfronteres og sættes på plads.

ANKOMSTEN TIL DET NYE LIV

Som historisk udviklingskontrast vil jeg nu se på Anders Bodelsens novelle "Julestue" fra 1965. Seksualiteten fremstår her ribbet for alle metafysiske overtoner og moralske bindinger i det unge velfærdsægtepars drøm om en seksuel debut nummer to i det organiserede partnerbytte med deres bedste venner. Det er karakteristisk, at seksualiteten er sat fuldstændig fri, som noget man kan forfølge alene af hensyn til begær og nydelse. Den er autonom og dennesidig. Den er ikke farlig eller overvældende, og det antages ikke at have uhensigtsmæssige konsekvenser at realisere den. Romanen antyder dog et kritisk perspektiv, da en tøjbamse som en stand-in for de børn, der bliver passet andetsteds, måbende betragter utroskabsakten.

Teksten rummer dog samtidig en mærkelig og paradoksalt genindskrivning af et metafysisk aspekt ved seksualiteten: Selv om den bliver nedskrevet til et niveau for kropslig lyst, udgør den samtidig svaret på en metafysisk forventning, et arnested for livsmening og fremtidsløfter. Den er, for at bruge Ahmeds begreb, selve *løftet om lykke*. Livet må dog være andet og mere end forbrug og velfærd, og den fri seksualitet er dette "mere". Bodelsen kan dermed siges at anticipere både den seksuelle revolution og presset på familieinstitutionen, der vil indtræffe sidste i 1960'erne og i 70'erne.

I novellen er et yngre par med to børn, Bo og Pernille, flyttet til et parcelhus i en nybygget forstad til København. For første gang vil de nu samle deres vennekreds i disse nye omgivelser. Julestuen er også en test af traditionen. Hvilke af de overleverede former kan på hvilke betingelser fragtes med ind i det nye liv i velfærdsstaten og forstaden? Det unge pars største skræk er at ende som deres forældre.

Den centrale handling i novellen har at gøre med utroskab. Venneparret David og Britt har sat utroskaben i system som partnerbytte. Bo og Pernille har igennem fem års ægteskab endnu ikke været hinanden utro. Men muligheden er til stede i begges bevidsthed ved denne sammenkomst, ikke som en risiko eller en fare, men som en forventningshorisont. Det er noget, der vil ske inden længe. David og Britt har foreslået en sommerhusferie for alle fire, men måske er det ikke nødvendigt at vente så længe, tænker Bo.

Utroskab bliver ikke betragtet som en overskridelse af moral og konventioner, men som noget semi-legalt, på en vis måde en ny moralsk norm eller en uafvendelig livsovergang, som man ikke kan undslå sig, hvis man vil gælde for at være et "helt menneske". Derfor føler både Bo og Pernille en vis spænding og usikkerhed omkring det. Hvordan skal man gribe det an? Det er en overgang, der skaber både tiltrækning og angst, næsten som en seksuel debut nummer to, ikke ulig de blandede følelser over for en anden normativ livsovergang, forlovelsessituationen i de gamle danske folkeviser, som Villy Sørensen har analyseret dem.

Da Bo om aftenen tager Britt med sig fra dansegulvet for at fuldbyrde utroskaben, kan han ikke bruge soveværelset, fordi døren ikke kan låses og vælger i stedet børneværelset, hvor nøglen sidder i døren. Han og Britt er dog nødt til at flytte en teddybjørn, før de kan entre den nederste køjeseng, som er lidt lille til deres formål. Bjørnen bliver anbragt i vindueskarmen, hvor den kigger på dem med "sine lamslåede glasøjne".

Bo måtte tænke sig meget om på dansegulvet, før han tog Britt med sig, moralske overvejelser over rigtigt og forkert, men ikke på den gammeldags måde. Utroskaben er ikke som sådan forkert, og de behøver egentlig ikke skjule den, men på den anden side er der ikke nogle konventionelle drejebøger for, hvordan man gør. Det ville forekomme mærkeligt at annoncere det for selskabet. Pludselig gør han bare det rigtige. Han siger simpelthen "kom!", tager hendes hånd, og de går hurtigt ud af stuen.

Han føler en enorm lettelse, da det er overstået. Det gik godt, det var nemt nok, han joker i sengen med, at det var som at prøve en god vens nye bil, hvor alting sidder lidt anderledes, og parallellen med forbrug ekkoer i hans hoved under deres "pillow talk". En stemme som fra en reklame siger: Det er nemt nok at være utro, du skulle også prøve det. Da de vender tilbage til stuen, er der med det samme blitzlys og kamera på dem, og

alle klapper, som om det var en officiel bryllupsbegivenhed: Overgangen, bryllupsnatten, gik fint.

Sammenlignet med den kun fem år ældre roman *I heltespor* er det påfaldende, hvor afdramatiseret, afmoraliseret og funktionaliseret seksualiteten fremstår. Til en vis grad i hvert fald, for man kan spørge, hvorfor utroskaben indtager denne centrale placering i novellen. Den er næsten som en religiøs forjættelse, tegnet på en ny æra. Den seksuelle debut nummer to er som en bro, protagonisten må gå over for at komme til det nye liv på den anden side, men samtidig inkarnerer den det nye liv, den er selve hemmeligheden ved det nye liv, dette at være anderledes end sine forældre.

Velfærdsstatens nye liv fremstår i novellen stadig som lidt af et mysterium, en gåde der venter på sin løsning. Hvad går det ud på? Hvad har det at tilbyde? Det er svært at gribe i sin essens og svært at måle ud fra gamle idealer, problemer og standarder. Novellens mange samtaler mellem gæsterne afspejler en vis magelig desillusion eller affortryllelse: Måske har man ikke brug for kunst og kultur i velfærdsstaten. Måske har man heller ikke brug for politik. Der findes ikke alvorlige problemer mere, og redningen af de danske jøder over sundet til Sverige under besættelsen er meget længe siden. Det er, som om der ikke rigtig er sket noget siden den gang, tænker David i en melankolsk stemning. Partnerbyttet sammenlignes med forbrug af et materielt gode, og på den måde falder det naturligt ind i forbrugerismens og materialismens nye tidsalder, men på samme tid udgør utroskaben en form for tærskel, en sublim forløsning, der lover, at der er mere i det nye liv end blot materielt forbrug af ting.

Med sin nyrealistiske stil afstår Bodelsen fra at kommentere. Han registrerer blot. Men i dybere forstand er novellen selvfølgelig en kommentar, fordi det er ham, der har udvalgt og sammensat det, der skal registreres. Som en nyere Bodelsen-fortolker har formuleret det: "Teksternes symbolniveau er ikke eksplicit. Kendsgerninger, handlinger og tildragelser fremstår som kendsgerninger, handlinger og tildragelser, men efterhånden som læseren sætter dem i forbindelse med hinanden, oplagrer de en symbolenergi og kommer til at betyde andet og mere ..." (Krogh Hansen 287). Bodelsens stjerne har generelt været stigende i litteraturhistorieskrivningen de senere år, hvor han nok tidligere har fremstået lidt klemmt mellem modernismens

dybdepsykologi på den ene side og den eksplicit politiske realisme på den anden side. Hans novellesamlinger fra 1960'erne kan meget vel tænkes at rumme et veritabelt arkiv til studiet af menneskelige konflikter og reaktionsmønstre fra det tidlige velfærdssamfund.

"Julestue" er f.eks. et snapshot af en meget specifik periode, hvor den nye tid er indtrådt, og man regner med at kunne sige farvel til den gamle tid eller rettere leve i en art fusionsmodel (kernefamilie + reguleret utroskab). De unge mennesker fra novellen har giftet sig og fået børn meget tidligt, som det var sædvane i første halvdel af 60'erne. De er derfor meget yngre, end nutidige læsere vil forvente. I en vis underjordisk forstand anticiperer novellen det ungdomsoprør og den seksuelle revolution, der kun ligger få år ude i fremtiden her i 1965. Ungdomsoprøret blev jo en gigantisk reaktion på den forbrugerisme og den fornemmelse af meningstab, der gennemstrømmer novellen. Og den seksuelle revolution søgte at indløse den metafysiske forventning til det nye og frie kønsliv, der også præger novellen her markant, samtidig med at man lavede en gennemgribende kritik af og et opgør med kernefamilien, et motiv der slet ikke gør sig gældende i novellen, der til gengæld med teddybjørnens forstenede øje kan hævdes at foregribe et endnu senere opgør, det som 68'ernes børn iværksætter over for de brudte familier og det frie uansvarlige liv.

TO MENNESKER GØR SIG FRI, MEN IKKE TIL HINANDEN

I Kirsten Hammanns roman *Se på mig!* fra 2011 er både den kvindelige hovedperson Julie og den mandlige hovedperson Sune 35 år. Flere af Hammanns seneste romaner kredser om denne aldersgruppe, som i vores ungdomsfikserede samfund er omgærdet af en vis skrækblandet fascination. For det er jo lige netop i dette skæringspunkt et sted i 30'erne, at man ikke alene må erkende, at man ikke længere er helt ung, men at man måske allerede er for gammel til at få det voksenliv, man havde forestillet sig som den naturlige efterfølgelse af ungdommen. Måske har man krydset en linje uden at vide, at man krydsede den. Måske krydser man den lige om lidt uden at kunne nå at tage sine forholdsregler.

Julie er f.eks. helt uvarslet blevet forladt af sin kæreste Casper. Et genkommende motiv hos Hammann er kvinden, der bliver forladt på en

uventet og chokerende måde. Hun tror, hun er kommet i sikker havn, men pludselig er hun smidt ud på kærlighedens oprørte hav igen, og det har hun slet ikke kræfter til at forholde sig til. Så meget mere som hun ikke så det komme. Det er *lykkedrømmen* om familie, mand og børn, ikke mindst børn, der pludselig synes at fortone sig, fordi det biologiske ur er faldet i slag.

Sune er placeret i en parallelkonstruktion, der dog ikke har noget med familiedrømme at gøre. Som mand er han friere stillet i sin biologiske kurve. Alligevel står han også i en krise. Han vil være forfatter, men gennembruddet er efter to velanmeldte bøger endnu ikke kommet, og nu er venen Lars brudt igennem *big time*. Det var Sune, der debuterede først, men nu er han pludselig sat af. Sune satser kun på at skrive. Han har aldrig fået en uddannelse. Han sælger sin lejlighed og opgiver sit skodjob for at kunne skrive en periode på fuld tid for pengene fra lejlighedssalget. Sunes forfatterdrømme spejler således ret præcist Julies babydrømme: Der findes et livshistorisk vindue til lykken, som han definerer den, men vinduet er ved at lukke sig. Hvis han ikke når igennem med bog nummer tre, er spillet ude, og i bedste fald kan han blive en "mellemforfatter".

Julie og Sune er dermed i fare for at havne på den forkerte side af deres egen planlagte livshistorie. Det er ikke lykkedes for dem at kolonisere fremtiden (Giddens), hvilket ellers er endemålet for hele den individuelle livsnavigation. Og netop det er vrangsidens af det senmoderne samfund, individualiseringens springende punkt. Den enkelte er sat fri af de kollektive livsmønstre, forventninger og faste rytmer, men kan man individuelt planlægge sig til alt, eller kan det pludselig være for sent? Hammann har med sine karaktertegninger eminent godt fat i denne særlige senmoderne desperation, hvor man er sat fri til at søge lykken og dermed også står med hele ansvaret selv, hvis det ikke går.

Sune flytter ind som fremlejer hos Julie i hendes lejlighed. Da hun i løbet af romanen brækker benet, bliver hun immobil og afhængig af Sune på det praktiske plan. Romanen kan minde om grundplottet i de romantiske komedier fra Hollywood. Det er her man fejrer kærlighedens irrationelle frembrud hos to, der i udgangspunktet ikke kan fordrage hinanden. I romanen har de to hver deres projekt, og den anden er blot et praktisk middel, men der spilles på læserens forventning til det lykkelige, tilfældige møde: Julie kan få en ny mand i sit liv, og Sune kan finde en livsmening

og nyt mod på forfattergerningen ved at komme i ordnede forhold og få baglandet i orden. Sådan kunne det konventionelle ønskeplot tage sig ud. Det går anderledes i Hammanns beske optik. De kommer i plottets forløb til at objektivere hinanden på den mest radikale vis.

Sune anskaffer sig forskelligt overvågningsudstyr som litterær inspiration, fordi han overvejer at skrive en detektivhistorie. Han får den ide at installere det inde hos Julie, så han kan følge med i hendes intime liv. Mens han agerer som den venlige og omsorgsfulde fremlejer, invaderer han hendes rum for at hente stof til sin roman.

Det kræver noget mimetisk begær, før Julie overhovedet fatter interesse for Sune (han tager en attraktiv pige med hjem en nat og kvalificerer sig derved som "emne"). Julie indleder forholdet til Sune få timer efter, at det endeligt er gået op for hende, at hun er blevet forladt af Casper for good. Selv om de har fantastisk sex og virker spontant forelskede, begynder hun meget hurtigt at spekulere i graviditet og sætter sin "drejebog" i gang i forhold til ham.

Hvis vi ser på seksualiteten i romanen, fremstår den for det meste som helt frakoblet de menneskelige relationer. Den udledes i onani, mediebarne fantasier og interaktion med sexlegetøj. Den mandlige hovedperson Sune fremstår i en vis forstand som sexfikseret. Han onanerer heftigt og ser porno. Han er dog ikke en stakkel, men fuldt seksuelt kompetent og kan gå i byen og finde attraktive piger at tage med hjem. Det er karakteristisk for ham, at seksualiteten fylder voldsomt meget i hans liv, men den betyder omvendt ingenting. Den spiller ingen rolle i hans livsprojekt, som alene er forfatterdrømmen.

Med Julie forholder det sig lidt anderledes. Seksualiteten fylder også meget i hendes liv, men både den og kærligheden underordnes *projekt barn*. Hun onanerer og bestiller sexlegetøj hjem over nettet, men det er primært, fordi hun har læst, at en udløsning om dagen er med til at holde hende attraktiv i forhold til potentielle partnere (barnefædre).

Der er ikke knyttet nogen særlige forhåbninger eller lykkefordringer til seksualiteten og kærligheden. Og den indgår ikke i andre konfigurationer. Sune tænker på karakteristisk vis, at det er et utroligt spild af kroppe, at han og Julie skal gå hver dag op ad hinanden i lejligheden uden at udnytte muligheden for at have sex sammen. Seksualiteten findes som

et brutalt faktum, som man løbende må give sin luns kød, og der er ikke angivet et naturligt hierarki, hvor f.eks. samlejet er mere tilfredsstillende end voyeurisme. Tværtimod. Selv da Sune indleder et forhold til Julie, er tilfredsstillelsens apoteose, at han kan se den filmoptagelse, hvor hun giver ham fellatio: hjemmelavet porno.

Sunes overvågning er fordømmelsesværdig i en meget umiddelbar moralsk forstand, og Julie smider ham da også ud af lejligheden og ud af sit liv med fynd og klem, da hun opdager den ved romanens slutning. Men Julie er ikke selv nogen engel. Hammanns kvinder bliver kastet ud i dyb fortvivlelse og eksistenskrise, når de bliver forladt. De kan på ingen måde hanke op i sig selv, som man ellers ofte hører, at kvinder er så meget bedre til end mænd. De er afmægtige, infantile og hysteriske som et barn, der ikke vil afleveres i børnehaven, som Casper bemærker i sin endelige afsked med Julie. De elsker for meget. Eller gør de? Når mændene går, er det måske også, fordi de fornemmer, at mange andre mænd snildt kunne tage deres plads. Julie objektgør også Sune: Vil den næste potentielle barnefader træde ind, og helst lidt hurtigt!

Seksualiteten fylder som nævnt meget i romanen, men den tillægges ikke nogen betydning. Den har, sammenlignet med de to ældre tekster, ikke nogen forbindelse til et "guddommeligt" niveau af fortabelse eller frelse eller til et menneskeligt niveau af undertrykkelse eller frigørelse. Den er også kun af sekundær betydning for de to personers egentlige projekter; forfatterdrømmen og babydrømmen. Allestedsværende men uden betydning. En historisk udvikling, hvor seksualiteten først blev løsrevet fra det guddommelige og siden fra det menneskelige, synes dermed fuldbyrdet. Lige rundt om det næste historiske hjørne venter sexrobotterne.

AFSLUTNING

En lykkeformel anno 1960 for personerne i Aalbæk Jensens roman *I heltespor* lader sig næsten kun beskrive i en retrospektiv modus, fordi perioden, i hvert fald som den reflekteres af forfatteren, forekommer fjern og fremmedartet, set fra et senmoderne udkigspunkt. Lykken er endnu ikke individualiseret og sekulariseret som et vagt løfte, en portal man skal pas-

sere på et givent tidspunkt ude på den fremtidige livslinje. Den er uløseligt blandet sammen med en forestilling om at finde eller erkende sin rette plads i en større sammenhæng, som både har sociale elementer (ægteskabet, familien, sognet) og metafysiske udfordringer (seksualitet, kærlighed, moral, ikke forstået så meget som drifter, følelser og normer, men mere som udslag af overpersonlige "magter", som man skal stå sin prøve i forhold til). Seksualiteten finder sin plads i kærligheden og ægteskabet, og ægteparrene finder deres plads i landsognet eller i Hvidovre. Det kan umiddelbart lyde som et meget traditionelt ideal, men romanen påkalder sig interesse ved sin ambivalente holdning, hvor den både udfordrer og stadfæster idealet. De sognebundne karakterer (deggen og hans kone, præsten og organisten) kan ikke modstandsløst glide ind i deres sammenhæng; de skal konfronteres med en fortabelsesmulighed, så de med en næsten kierkegaardsk logik kan *vælge* deres plads og hinanden på et højere niveau af refleksion og autenticitet. Men med en vis komisk bastantheit bliver de moderne og mobile karakterer (Knud og Dida) derimod skibet af til storbyens forstæder og det moderne samfund. De er allerede så refleksive og autentiske, at de ikke behøver en "sogneindfatning", nu hvor Knuds forførelsesdæmoni og destruktive nostalgi er nedkæmpet og uddrevet.

I Anders Bodelsens novelle "Julestue" er vi trådt længere ind i det moderne samfund. Det unge par har tilsyneladende alt (hus, børn, god indtægt m.v.), men det er, som om en uforløst drøm om lykke og mening hænger over dem og de andre personer. I Bo og Pernilles bevidsthed i novellen knytter den næsten religiøse forløsningslængsel sig i særlig grad til partnerbyttet som en form for utroskab under regulerede forhold. De religiøse, moralske og sociale bindinger af seksualiteten er forsvundet, i hvert fald tilsyneladende. Utroskaben byder sig dermed til og har næsten karakter af en ny selvfølgelig norm, en form for "småborgerlighed", der ikke går til yderligheder, herunder store passioner og familieopløsninger. Lykkedrømmen er den organiserede utroskab som det nødvendige lille ekstra krydderi til manden og kvinden, der ellers har alt: Det ufornuftige og livgivende "overskud", der skal pumpe mening ind i det perfekte forbrugs- og velfærdsliv, der har kappet alle båndene til de traditionelle meningsressourcer, herunder kampen for tilværelsen. Det fremstår i novellens univers meget usikkert, hvordan lykken kan realiseres i velfærdsuniverset, som er

halvt affortryllet, halvt bristefærdigt af diffuse forventninger til en fremtid med en helt ny frihed. Som sådan rammer Bodelsens novelle perfekt tidens atmosfære i 1965, hvor ingen helt kan forestille sig, hvad der lige om lidt vil ramme dem med ungdomsoprøret.

I Kirsten Hammanns roman *Se på mig* befinder vi os i et senmoderne univers, hvor lykkedrømmen er fuldkommen individualiseret. Julie kan ganske vist siges at dyrke en meget konventionel forestilling om "far, mor og barn", men mændene forekommer helt og aldeles udskiftelige som midler til erhvervelsen af *barnet*, der i sin vage karakter af drømmebillede og lykkegaranti synes negativt fremprovokeret af det biologiske grundforhold, at Julies frugtbarhed nærmer sig sin udløbsdato. Sune dyrker på sin side en mere nichepræget lykkedrøm om det store kunstneriske gennembrud. I hans radikale selvoptagethed kommer andre mennesker til at fremstå som ligegyldige, i det omfang de ikke kan bruges som midler for manipulation til at fremme forfatterdrømmen (overvågningen af Julie) eller optræder pinefuldt som konkurrenter. Sune er menneskeligt så langt ude, at han rammes af skadefryd, da vennen og forfatterrivalen Lars mister et barn: Så får han endelig også lidt modgang!

Hverken hos Julie eller Sune er der en egentlig interesse for seksualitet, kærlighed, menneskeligt samvær, større meningshelheder, eller hvad der nu ellers kunne være medkonstituerende for lykke- og livsforventning. De har ene og alene en plan A, et billede af hvordan lykken til sin tid ude på livslinjen vil tage sig ud. Da deres planer på hver sin måde er *tidsafhængige*, stiger desperationen, som tiden går. De to karakterer inkarnerer i Hammanns beskrivelse også en forskel på kønnene: Sune er ophøjet ligeglad med projekt familie, formentlig fordi han har en længere biologisk kurve; Julie har slet ingen (karrieremæssige) ambitioner for sig selv. Da der ikke er nogle forpligtende eksterne forhold af social eller meningsmæssig karakter for de to personer, kommer det *basale forhold til biologien* til at fylde meget. Hos Sune i den forstand, at han kan tillade sig den luksus at agere uafhængigt i forhold til det; hos Julie mere prekært som den instans i det senmoderne, som ikke lader sig forhandle med eller undvige.

Hvor Bodelsen er neutral og kølig, er Hammann satirisk, "ond" og spidsvinklende i forhold til sine personers adfærd. En vis immanent kritik

af de senmoderne lykkestrategier kan således spores hos hende. Individualiseringen har svært ved at holde det, den lover. Den viser sig som et meget risikobetonet spil, der har svært ved at udfylde den tomme plads efter helhederne, der blev væk.

Det er dog svært at se et alternativ hos Hammann. I den afsluttende scene driller hun det indlagte publikum (og læserne!) med deres forventninger om, at Sune og Julie nu endelig skal få hinanden. Det skal de vist ikke, selv om de har gjort sig fri af deres desperation: Sune har fået indfriet forfatterdrømmen, hvor Julie mere beskedent synes at have forsonet sig med sin (foreløbige) barnløshed. Som parrene hos Aalbæk er de blevet lutret og modnet af den krise, de har været igennem. Om de er modnet til resignation, fortsat fremtidsforventning eller en tredje, ubestemt mulighed for lykke, må vi som læsere selv tænke over.

Nils Gunder Hansen, f. 1956. Professor i tekst- og kulturanalyse ved Institut for Kulturvidenskaber, Syddansk Universitet. Seneste monografi *Danske tidsånder 1940-2010. Fra Hal Koch og K. E. Løgstrup til Anders Fogh Rasmussen*, Forlaget Anis 2013. Seneste antologi (redigeret sammen med Ivy York Möller-Christensen) *Etik til forhandling. Litteratur – Film – TV*, Dansk lærerforeningens Forlag 2015.

THE EXPULSION OF SEXUALITY

On expectations of happiness, sexuality and love in three Danish literary texts from 1960, 1965 and 2011

The article investigates a historical development in the concepts of happiness and love and the norms of sexual behavior from a rural community over the upcoming welfare society in the suburbs to the late modern period in the big city. The changes are observed through three Danish literary texts from 1960, 1965 and 2011, first the novel *I heltespor* ("In the footsteps of heroes") by Erik Aalbæk Jensen, then the short story *Julestue* ("The Christmas Gathering") by Anders Bodelsen and finally the novel *Se på mig* ("Look at me") by Kirsten Hammann. In the rural community happiness is knowing your right place and mastering the challenges of seduction and sexual temptation without the complete surrender to an inauthentic life of pure conventionalism. In the suburbs and early welfare society controlled in-

fidelity with the exchange of partners represents a promise of happiness, something “more” and meaningful transcending the pure material satisfaction of the new and well managed consumer society. In the late modern period the importance of sexuality and love is downgraded in a remarkable manner: The search for happiness is extremely individualized and conceived as a kind of portal you have to enter at the precise right moment of your life trajectory. Sexuality and love seem to have lost their transcendent and integrational power in the game of happiness.

KEYWORDS

EN: happiness, love, sexuality, danish literature, history of mentalities
DA: lykke, kærlighed, seksualitet, dansk litteratur, mentalitetshistorie
NO: lykke, kjærlighet, seksualitet, dansk litteratur, mentalitetshistorie
SE: lycka, kärlek, sexualitet, danska litteraturen, mentalitetshistoria

LITTERATUR

- Ahmed, Sarah. "Hvorfor lykke, hvorfor nu?". *K&K* 121 (2016): 15-44.
- Bjørnskov, Christian. *Lykke*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2015.
- Bodelsen, Anders. "Julestue". *Drivhuset*. København: Thaning og Appel, 1965.
- Giddens, Anthony. *Intimitetens forandring. Seksualitet, kærlighed og erotik i det moderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag, 1992.
- Gunder Hansen, Nils. "Adultery as a Symbol of the Welfare State in Anders Bodelsen's "The Christmas Gathering"". *Scandinavica* 50.1 (2011): 63-72.
- Hammann, Kirsten. *Se på mig*. København: Gyldendal, 2011.
- Illouz, Eva. *Why Love Hurts. A Sociological Explanation*. Cambridge: Polity Press, 2012.
- Krogh Hansen, Per. "Anders Bodelsen". *Danske digtere i det tyvende århundrede*, bd. 2. Red. Mai. København: Gads Forlag, 2001.
- Lauritzen, Peter Michael. *Grund og bølge. En litterær, tids- og åndshistorisk studie af Erik Aalbæk Jensens forfatterskab*. København: Gyldendal, 2009.
- Luhmann, Niklas. *Love as Passion. The Codification of Intimacy*. Cambridge: Polity Press, 1986.
- Pahuus, Anne Marie. *Kærlighed*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2013.
- Sørensen, Villy. *Digtere og dæmoner. Fortolkninger og vurderinger*. København: Gyldendal, 1959.
- Aalbæk Jensen, Erik: *I heltespor*, København: Gyldendal, 1960